

MEMÒRIA PRESENTADA PER LA SECCIÓ
HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS ALS EXCEL-
LENTÍSSIMS SENYORS PRESIDENT DE LA
DIPUTACIÓ I ALCALDE DE BARCELONA,
donant compte dels treballs fets durant l'any 1916.

ES mateixes anormals circumstàncies que en molts indrets han arribat a aturar totalment la vida científica han continuat durant aquest any limitant d'una manera notable la del nostre INSTITUT. Així i tot ha estat possible mantenir les relacions amb alguns centres nordamericans com les Universitats de Harward, Toronto, Princeton i amb la Societat Hispànica de Nova-York; havem establert el canvi amb Montecasino, bé que les nostres publicacions no hagin pogut arribar encara a la abadia que donà la pau als últims anys del vell Oliva *Cabreta*. De la veïna França, tant dolorosament colpida per la guerra, ens arriben les veus amigues de Mgr. Baudrillard i de M. Brutails, des d'enguany company nostre d'INSTITUT. Ni podem deixar d'esmentar el generós donatiu d'una biblioteca, constituïda per les obres triades dels savis francesos, fet a l'INSTITUT i a la BIBLIOTECA DE CATALUNYA, pel Ministeri de la Instrucció Pública de França. Aquesta biblioteca ha estat exposada a Barcelona, com amb altre semblant s'havia fet a l'Exposició Internacional de Sant Francisco de Califòrnia; amb aquesta ocasió ha estat feta una edició especial de *La Science Française*, testimoni gloriós de l'aport de la França al progrés espiritual del món i s'han organitzat una sèrie de conferències encarregades als més eminents professors.

La Secció ha proposat i l'INSTITUT en ple ha aprovat el nomenament de dos membres corresponents, el nom dels quals ens relleva de tot comentari: M. Jean A. Brutails i D. Josep Sanchis Sivera. Des de l'any 1886 en que publicava les seves notes sobre la biblioteca capitular de Girona M. Brutails no ha deixat mai l'estudi de les coses catalanes, especialment de l'altra banda del Pireneu; els seus llibres fonamentals sobre la condició de la població rural del Rosselló a l'Edat mitjana, l'art religiós del Rosselló, les costums d'Andorra,

entre altres que podríem esmentar, en son documentat testimoni, a part de les notes plenes d'interès que ha dedicat a la qüestió d'Andorra, a l'esclavitud al Rosselló, a la llei *stratae*, i a monuments tan importants dintre l'art nostre com el Castellet de Perpinyà o la vella església de Sant Martí de Fenollar. D. Josep Sanchis Sivera, des de l'altre part del territori català, ha il·lustrat la història de la ciutat valenciana i amb ella la de tot Catalunya: els llibres sobre la Catedral de València, l'església de Sant Tomàs, els pintors medievals, el sant càlzer de la Seu, per no citar més que l'obra principal, basten per a posar el seu autor en un alt lloc en el món de l'erudició i de l'estudi.

La Secció ha publicat enguany el seu cinquè ANUARI; són prou evidents les dificultats que avui presenta la publicació d'un llibre d'aquesta mena perquè sigui necessari excusar-nos del retràs amb que apareix. Aquest nou volum assenyala pràcticament i amb tota evidència la activitat sempre creixent de la Secció Històrico-Arqueològica: comprèn més de mil pàgines, més de quatre cents gravats. Els treballs que s'hi publiquen en res desmereixen dels donats a conèixer en ANUARIS anteriors i tots ells representen un avenç considerable en l'estudi del nostre passat, de la història, de l'arqueologia, del dret i de la literatura de Catalunya.

S'ha avançat en la preparació del quadern quart de *Les Pintures Murals* i queden enllestides les tricromies de les d'Esterri, Ginestarre i Estahon. Ha estat precís anar a Mur per a estudiar directament sobre l'original les nombroses inscripcions de l'absis, algunes de les quals estan mal conservades i són difícils d'interpretar a través de la reproducció.

Prosegueix l'impressió del volum tercer de *L'Arquitectura Romànica a Catalunya*. La redacció definitiva d'algun capítol ha exigut una revisió minuciosa i acurada de determinats monuments, així l'iconografia del claustre de Tarragona ha estat refeta seguint un per un, amb el Voragine a la ma o la bíblia o les altres possibles fonts literàries, els magnífics capitells bellament esculturats. La portalada de Ripoll, abans tan plena de misteri, ha estat estudiada de nou, a la llum dels treballs de Mn. Gudiol i d'en Pijoan. Això permet arribar sovint a conclusions noves, avançant en el coneixement del nostre passat monumental i l'interès del volum en serà considerablement augmentat.

A part d'aquestes obres directament empreses per la Secció, ens cal esmentar encara la col·laboració donada a la Comissió Editora de les obres del Beat Ramon Lull que amb tant d'entusiasme i profit du endavant el seu treball.

Han prosseguit els treballs que en la *Memòria* anterior comentàvem, confiats a Mn. Masdeu i al Sr. Torroella, als arxius de l'Almoina de Girona i de Sant Joan de les Abadesses. Com a conseqüència de la visita feta a l'arxiu capitular de Lleyda s'ha acordat atendre les despeses de relligar de nou els preciosos

manuscrits, procedents de Roda d'Osca, assegurant així la seva millor conservació. Per tal de facilitar els treballs d'investigació s'han enviat a alguns arxius exemplars d'obres de paleografia i de diplomàtica, que permetin als arxivers, sovint mancats del més precís utilatge, resoldre les més freqüents dificultats d'interpretació o de lectura. Una nova missió a Tortosa ha estat confiada als Srs. Ramon d'Alòs i Jordi Rubió; els dies que hi passaren els dedicaren a estudiar novament alguns manuscrits de la Biblioteca Capitular, repassar els volums que s'havien relligat a càrrec de l'INSTITUT i a seguir l'ordenació de l'Arxiu, començada l'any passat, posant en capsas a propòsit una part dels documents, especialment dels segles XII i XIII. Treballaren a més damunt els manuals notariais cercant-hi notes relatives a la història d'aquella biblioteca. Els senyors Rubió i Alòs visitaren després diversos arxius del bisbat: Morella, El Forcall, Cinctorres, Vilafranca del Cid, Sant Mateu, etc., prenent nota de les principals col·leccions de documents, manuals de notaris i manuscrits. Els resultats d'aquesta investigació han estat considerables. El Sr. Arxiprest de Sant Mateu, Mn. Manuel Betí qui ha recorregut tota la regió, treballant en la seva història, ha estat pels nostres comissionats un col·laborador eficaç.

D. Agustí Duran ha pogut enguany visitar els arxius municipal, notarial i episcopal de Girona, completant així les notícies que dels arxius gironins havem anat aplegant. Constitueixen les sèries més importants de l'arxiu de la ciutat els *Llibres de Consells*, amb 500 volums, començant en 1345. El *Registre de lletres enviades*, dit *Correspondència*, té 18 volums del segle XIV, des de l'any 1329. Al mateix segle corresponen les *Ordinacions e bans de l'ofici de mostaçaffs*. Es conserven pocs privilegis originals, en canvi els trobem traslladats en tres cartularis nomenats *Llibre Vert*, *Vermell* i *Groc*; el primer, del segle XIV, conté documents des del XII (Alfons I), cap a la fi s'hi han afegit trasllats més moderns; el llibre vermell fou compilat en 1434, segons una nota posada al principi i comença així mateix amb Alfons I, però hi són més nombrosos els documents del segle XV. El llibre groc és més modern que els altres; els tres són en pergamí i en molt bon estat. L'Arxiu notarial està ben instal·lat i amb un breu inventari, en el domicili del Notari-arxiver Sr. Roqueta; consta d'uns 13,000 volums corresponent els més antics a la notaria d'Amer, de la qual es conserven 5 volums del segle XIII, el primer de 1261. A l'Arxiu episcopal a més del *Cartoral* dit de Carlesmany hi ha els *Llibres de visita*, formant una sèrie molt copiosa que comença en 1314. Un volum de *Repertori* és de gran utilitat per a la recerca de notícies dins aquesta col·lecció. El recull de *Registres* és també molt interessant (el més vell pertany al 1294), al començament de cada volum hi ha un repertori modern. Els documents solters estan registrats en els llibres d'*Inventaris*; l'original més antic és el privilegi donat en 891 pel rei Otó, a instància de Servus Dei, bisbe de Girona, a favor de Petroni.

Ultimament ens cal esmentar la convocatòria publicada per un nou Concurs

d'Arxius, amb condicions semblants a l'anterior i l'acreixement, ja podem dir normal, de l'Arxiu de l'INSTITUT, amb documents adquirits per compra o per donació.

Les exploracions prehistòriques han pres enguany una major extensió que els anteriors. Ha prosseguit l'excavació a Sant Julià de Ramis, una de les coves catalanes de major interès per la novetat de la seva fauna i les particularitats tipològiques del material. Ja del neolític, la cova de Tartareu ha donat una sèrie considerable de puntes de sageta, destrals (una d'elles de bronze), gani-vets, punxons, etc., junt amb ossos humans i d'animal i una quantitat important de ceràmica esplèndidament decorada. Al baix Montseny i a la plana de Vich han estat estudiats, entre altres, els dòlmens de la Serra de l'Arca, del Brull, de Cornet, de Folgaroles, etc., fent plantes i fotografies i recollint encara algun material, bé que quasi la totalitat d'aquest es trobi al Museu de Vich. A Terrassa ha pogut ésser explorada una necròpolis de la primera edat del ferro que en Soler i Palet i en Botet i Sisó havien fet conèixer; ha donat urnes i vasos, coberts generalment amb plats o pedres, que dintre d'un nombre limitat de tipus ofereixen una certa diversitat de formes. Al Baix Aragó han estat excavats els poblats ibèrics de Les Escodines Altes i Sant Cristofol, de Maçalió i els dos del Tossal Redó de Calaceit, poblats petits els primers, més gran ja un dels dos últims, tots ells importants per a l'estudi de l'evolució d'aquesta cultura. El més interessant encara de tota aquesta regió és el de Sant Antoni de Calaceit, l'excavació permet ja avui conèixer bé, en les seves ratlles essencials, la disposició d'aquesta ciutat primitiva, bastida dalt d'un cim de difícil accés, defensada per una muralla, amb els seus carrers estrets i les seves cases sovint de nivell molt desigual.

En estudiar la prehistòria catalana no podia la Secció desatendre un dels seus aspectes més interessants i menys coneguts: la prehistòria balear. Els objectes recollits principalment en el Museu Diocesà de Palma i els escampats en col·leccions particulars, la bibliografia escassa i contradictòria relativa als monuments islenys són tots els elements que fins avui ha tingut l'investigador interessat per aquest tema. La Secció ha començat enguany una exploració a Mallorca que esperem que permetrà bastir sobre fonaments estrictament científics la seva prehistòria. S'han excavat, entre altres, la cova de Vernissa, a Santa Margarida, de la primera edat del bronze, amb ossos humans, un punyal de coure i ceràmica; a la cinglera dita Es Morro s'han explorat altres coves, també d'enterrament, ja d'època romana. Cal encara estudiar els talaiots, aquestes singulars construccions, tantes vegades reproduïdes, que han cridat sempre l'atenció dels investigadors i respecte de les quals s'han emès opinions tan diverses. Aquest any han estat explorats els de Les Salines de Santanyí, Santa Eugènia i Sanselles; el material trobat permet datar amb aproximació aquests monu-

ments i mostra, més clarament la seva finalitat funerària. Noves exploracions que la Secció té ja acordades aniran completant aquests resultats.

Reconstruir i seriar la quantitat considerable d'objectes de tota mena recollits en les exploracions esmentades ha estat encara un treball penós. Molts assaigs ha calgut fer sovint per arribar a assegurar la conservació del material. Tot ell ha estat després portat al Museu on pot ésser examinat per tothom.

El Servei de Conservació i Catalogació de Monuments a part d'una sèrie de conferències donades pel Director per tal de fomentar l'estimació i el respecte per les velles construccions, ha intervingut sovint directament per evitar en casos determinats que es malmetessin o destruïssin. Així ha pogut salvar-se la torre de Santa Caterina, de Torroella de Montgrí que després el Servei ha restaurat i la de Canet de Mar, per no citar més que alguns exemples. Ha atès encara a la conservació d'alguns monuments de valor excepcional, així s'ha fet un estudi preliminar del cimbori de Vallbona de les Monges que cal reparar urgentment. En els treballs fets a Tarragona i Ripoll i que anteriorment havem citat hi ha tingut el Servei una eficaç intervenció. Al mateix temps creix constantment el recull de material gràfic que ha d'ésser la base del catàleg dels monuments i objectes d'art de Catalunya.

La Secció Històrico-Arqueològica ha procurat, com mostra aquesta nota, correspondre a la confiança i a l'esperit de les Corporacions que la fundaren.

Barcelona, 31 de desembre de 1916. — El Vice-president, J. MASSÓ I TORRENTS. — El Secretari, FRANCESC MARTORELL.